

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan

Institutionen för handelsrätt

Konkurrensbegränsande horisontella samarbeten

- sanktionssystemets funktion och framgång

Helena Eriksson

Kandidatuppsats

15 högskolepoäng

Handledare

Henrik Norinder

HARK11

Konkurrensrätt

VT 2011

Summary

Cartels occur when companies that operate in the same stage in the distribution or production chain interact by restrictive practices that prevent or restrict effective competition in a market. The companies secretly determine how prices should be fixed or how markets and customers will be divided between the participants. This generates a type of monopoly that allows the companies of the cartel to act on the market with no need for consideration of the customers and competitors. The damages on the market that cartels result in emphasize the importance of a system with high risk of detection and effective sanctions.

Participants of a cartel can be punished by both public and civil penalties. These current penalties, particularly the fines, have been criticized for being too inefficient, partly because of the difficulties determining an appropriate penalty amount. Discussions about whether criminalization could be an option to complement the Swedish competition law and make it more effective is progressing, as it proved to be successful in the United States.

It is clear that criminalization would increase the preventive effect on potential cartel participants. However, Swedish law prohibits any kind of reduction of sentence in exchange for information. That makes a criminalization jeopardizing for the function and results of the leniency programme, since reporting the crime means risking imprisonment. This makes it problematic to criminalize cartels without adjusting parts of the Swedish national process and criminal law. This will increase the extensive work and is likely to involve other consequences that are not mentioned in this paper.

Sammanfattning

Karteller uppstår när företag som agerar i samma led i distributions- eller produktionskedjan samverkar genom konkurrensbegränsande överenskommelser för att hindra eller begränsa den effektiva konkurrensen på en marknad. I hemlighet bestäms exempelvis hur priser ska sättas eller hur marknader och kunder ska delas upp mellan deltagarna. Detta ger företagen en monopolliknande ställning som gör att kunder och konkurrenter inte behöver beaktas under agerande på marknaden.

De stora skadorna på marknaden som karteller medför understryker vikten av hög upptäcktsrisk och ett fungerande sanktionssystem. Deltagare i en kartell kan drabbas av både offentlighetsrättsliga och civilrättsliga sanktioner; åläggande och vitesföreläggande, konkurrensskadeavgift, eftergift, ogiltighet, skadestånd och näringsförbud. Dagens sanktionssystem, framför allt konkurrensskadeavgiften, har dock kritiserats för att vara alltför ineffektiv, bland annat på grund av svårigheter att bestämma en lämplig sanktionsstorlek. Det har därför diskuterats kring huruvida kriminalisering kunde vara ett alternativ för att komplettera och effektivisera den svenska konkurrensrätten, då det visat sig vara framgångsrikt i bland annat USA.

Kriminalisering bör öka den avskräckande effekten på företag. Då svensk lag inte tillåter nedsättning av straff i utbyte mot information kan dock risken att ådömas fängelsestraff medföra att funktionen för eftergift helt går förlorad. Det torde således vara problematiskt att kriminalisera kartellsamverkan utan att justera svenska process- och straffrättsliga principer, något som kräver omfattande arbete och sannolikt medför andra, i denna uppsats ej beaktade, konsekvenser.

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och problemformulering/frågeställning.....	2
1.2 Metod och material.....	3
1.3 Avgränsning.....	3
1.4 Disposition.....	4
2. Introduktion.....	5
3. Sanktionssystemets funktion och syfte.....	8
3.1 Inledning och bakgrund.....	8
3.2 Offentlighetsrättsliga sanktioner.....	10
3.2.1 Åläggande och vitesföreläggande.....	10
3.2.2 Konkurrensskadeavgift.....	11
3.2.3 Eftergift.....	14
3.3 Civilrättsliga sanktioner.....	16
3.3.1 Ogiltighet.....	16
3.3.2 Skadestånd.....	17
3.3.3 Näringsförbud.....	19
4. Kriminalisering.....	21
4.1 Inledning.....	21
4.2 Internationell framgång.....	24
5. Sammanfattning och avslutande diskussion.....	25
6. Slutsats.....	34

Förkortningar

EU	Europeiska unionen
FEUF	Fördraget om europeiska unionens funktionssätt
KKV	Konkurrensverket
KL	Konkurrenslagen
MD	Marknadsdomstolen
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

De horisontella avtal som resulterar i konkurrensbegränsande effekt på marknaden benämns i dagligt språkbruk karteller, och uppstår när företag som agerar i samma led i distributions- eller produktionskedjan samverkar för att hindra eller begränsa denna effektiva konkurrens. Detta kan ske i form av exempelvis priskarteller, där man samordnar priser och rabatter, marknadskarteller, där kunder och marknader delas upp, eller produktionskarteller, där man kommer överens om produktionsbegränsningar och tillverkningskvoter.¹

Ur konkurrensbegränsningssynpunkt anses dessa så kallade hard core-karteller vara det allvarligaste slaget av samarbete. Dessa medför generellt stora skador på marknaden och drabbar både konkurrenter, kunder och konsumenter, genom bland annat försämrat utbud och högre priser än vid fungerande konkurrens.² Detta understryker vikten av en hög upptäcktsrisk och ett fungerande sanktionssystem, som både reparerar den skada som åsamkats och avskräcker för framtida kartellsarbeten. Endast när dessa två förverkligas torde det vara möjligt att säkerställa att samhällets och konsumenternas intresse skyddas i tillräcklig mån.³

¹ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

² Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

³ SOU 2006:99, s 486

1.1 Syfte och problemformulering/frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka, diskutera och analysera dagens sanktionssystem för hard core-karteller, sett från ett svenskt perspektiv och med utgångspunkt i den svenska konkurrenslagstiftningen. Jag ämnar att klargöra vilken funktion och vilket syfte de olika sanktionsmöjligheterna, som kan drabba de avtal som omfattas av förbudet i 2 kap. § 1 konkurrenslagen (Konkurrenslag 2008:579) har i teorin, för att sedan diskutera kring huruvida detta syfte uppfylls i praktiken genom att belysa styrkor och eventuella svagheter hos sanktionsalternativen. Utifrån detta ämnar jag att dra slutsatser om huruvida det befintliga svenska sanktionssystemet utifrån sitt tilltänkta syfte är tillräckligt för bekämpningen av karteller. Detta kommer ske genom en jämförelse av de idag möjliga sanktionerna ställda mot fördelar och nackdelar av ett hypotetiskt införande av kriminalisering av överträdelser av kartellförbudet i KL.

Uppsatsens frågeställning är således

- Hur är det svenska sanktionssystemet för horisontella karteller uppbyggt, vad är syftet med sanktionerna och kan detta idag anses uppfyllas?
- Är det möjligt att hitta en nivå där konkurrensskadeavgiften är tillräckligt avskräckande och samtidigt ekonomiskt hanterbar för företag? Skulle en kriminalisering utgöra ett mer effektivt verktyg för kartellbekämpning?

1.2 Metod och material

Jag har valt att använda mig av traditionell juridisk metod, där tolkning av rättskällorna görs i enlighet med rättskälleläran.⁴ Detta innebär ett iakttagande av källornas rättsliga auktoritet, som innebär att lagtext *ska* beaktas, förarbeten, rättspraxis och sedvänjor *bör* beaktas och experters företrädde uppfattningar i doktrinen *får* beaktas. Genom diskussion och analys av dessa källor inom området konkurrensrätt och horisontella karteller kommer gällande rätt och det tilltänkta syftet att utredas. Då jag senare ställer de olika konkurrensrättsliga sanktionsmöjligheterna mot varandra använder jag mig även av en jämförande studie rörande idag existerande typer av sanktionsformer och andra alternativa möjliga sanktioner.

Eftersom jag till stor del undersöker bakgrunden och det tilltänkta syftet till lagbestämmelserna och sanktionerna består övervägande del av det material jag använt av förarbeten, statens offentliga utredningar (SOU) och betänkanden till konkurrenslagstiftningen. Även lagkommentaren till KL av Carl Wetter med flera samt KKV:s forskningsrapporter kring sanktionernas framgång och tillkortakommanden kommer att vara mig behjälpliga.

1.3 Avgränsning

Utgångspunkten för denna uppsats är förbudet mot så kallade hard core-karteller, 2 kap. 1 § KL, som i sin tur bygger på artikel 101 i FEUF. Jag har valt att avgränsa mig till den typ av konkurrensbegränsande horisontella avtal som benämns hard core-karteller, och är konkurrensbegränsande redan till sitt syfte. Jag kommer därmed inte behandla de existerande gruppundantagen i FEUF artikel 101 (3) då detta inte kan bli aktuellt för denna typ av overseelse. Jag är medveten om att KL även reglerar andra typer av skeenden som leder till försämrad möjlighet till en fungerande konkurrenssituation, så som exempelvis

⁴ Sandgren, C., Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation, s. 38

företagskoncentrationer eller företags missbruk av sin dominerande ställning på marknaden. Jag har dock valt att inte närmare behandla detta i min uppsats, då jag anser just horisontella hard core-karteller vara ett säreget fenomen som skiljer sig från övriga konkurrensbegränsande handlingar.

Vidare har jag valt att närmare redogöra för och behandla möjligheten till kriminalisering av kartellsamarbeten, även om denna sanktion inte är aktuell i dagsläget. Detta var för mig nödvändigt för att möjliggöra en jämförande studie vid ett senare skede i uppsatsen.

Den fortsatta framställningen förutsätter att läsaren innehar grundläggande kunskaper i konkurrensrätt och har kännedom om de fundamentala huvuddragen kring fenomenet karteller. Nedan följer dock en kortare inledning och bakgrund till ämnet.

1.4 Disposition

Uppsatsen består av 6 kapitel. Jag har valt att disponera dessa enligt följande:

Kapitel 2 är en introduktion och bakgrund till ämnet karteller, för att underlätta den vidare framställningen för läsaren.

Kapitel 3 behandlar sanktionssystemet uppbyggnad i KL och varje enskild sanktions funktion och bakomliggande syfte.

Kapitel 4 presenterar kriminalisering som en alternativ sanktion till de redan existerande.

Kapitel 5 ägnas åt diskussion kring fördelar och nackdelar av det idag existerande sanktionssystemet jämfört med effekten av en kriminalisering.

Kapitel 6 presenterar slutligen mina egna slutsatser grundade i föregående diskussionskapitel.

2. Introduktion

En förutsättning för en väl fungerande marknad är en väl fungerande konkurrens. Genom att värdesätta och bevara en marknad fri från märkbara begränsningar och hinder skapas en positiv utveckling där de agerande företagen ständigt pressas till framsteg, nytänk och innovation för att skapa och upprätthålla en konkurrenskraftig ställning gentemot övriga existerade konkurrenter. Detta skapar i sin tur mervärde för kunderna då dessa, genom att en fungerande konkurrens upprätthållits, regelbundet kan erbjudas en marknad där utbudet av varor och tjänster ständigt ökar, till pressade priser.⁵

Denna önskvärda situation med en fri marknad med oberoende aktörer är dock inte alltid en självklarhet. Under vissa förutsättningar förefaller denna bild svårare att upprätthålla. På en marknad med hög koncentrationsgrad, där ett fåtal dominerande företag agerar, skapas ofta incitament för dessa att tillsammans ingå olagliga samarbeten med syfte eller resultat att sätta konkurrensen ur spel. Genom hemliga och ofta mycket diskreta överenskommelser rörande exempelvis prissättning, geografisk eller kundbaserad marknadsuppdelning eller uppdelning av hur anbuden ska läggas, manipuleras marknaden och dess kunder.⁶ Denna typ av samarbete benämns kartell.

För de inblandade företagen innebär detta att de i princip skapar sig en monopolliknande ställning där pressen på dem elimineras i så stor omfattning att de i fortsättningen fritt kan agera på marknaden utan att ta hänsyn till övriga

⁵ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 235

⁶ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

existerande konkurrenter eller kunder vid exempelvis val av prissättning.⁷ De incitament som annars normalt finns på en marknad bland annat för ökad effektivitet försvinner därmed helt, en så kallad x-effektivitet uppstår.⁸ Detta riskerar för kunderna att resultera i bland annat ökade priser och försämrat produktutbud, något som bidrar till välfärd förlust. En begränsning av utbudet medför en förmögenhetsöverföring från de kunder som köper produkter till de högre priserna. De kunder som substituerar den dyra varan mot en billigare och mindre kvalitativ lider i sin tur ingen monetär förlust men än dock en välfärd förlust som inte överförs till någon annan, någon som totalt sett innebär en dödvikst förlust.⁹

Den typ av horisontell överenskommelse som en kartell innebär betraktas av lagstiftaren vara konkurrensbegränsande redan till sitt syfte och anses därför vara den allvarligaste formen av samarbete.¹⁰ Resultatet och de faktiska skadorna som kartellen medför blir därmed oväsentliga. För att motverka att denna form av samarbete uppstår krävs därför en tydlig reglering, men också ett fungerande sanktionssystem som både preventivt och genom bestraffning och vedergällning säkerställer att reglerna inte överträds. Utifrån detta har vår svenska konkurrenslagstiftning utformats, med EU-rätten som förebild, för att motverka och hindra olika typer av handlande som har till syfte eller resultat att begränsa konkurrensen.

Företag som är inblandade i denna typ av olagliga samverkan är av uppenbara skäl mycket måna om att samarbetet sker i största hemlighet och det upprätthålls en fasad av att konkurrens fortfarande existerar på marknaden. Detta resulterar i en problematik kring möjligheterna att upptäcka karteller.¹¹ Just detta hemlighetsmakeri kring kartellfenomenet intresserade mig under en tidigare kurs i konkurrensrätt, och fick mig att fundera kring upptäcktsriskerna för en kartell. Att

⁷ Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition*, s. 749

⁸ Scherer, F.M., Ross, D., *Industrial Market Structure and Economic Performance*, s. 661 ff

⁹ Wahl, N., ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt” *KKV:s forskningsrapportserie 2006:3*, s. 13

¹⁰ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

¹¹ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

denna är tämligen låg torde innebära att det idag existerar eller har existerat karteller på flertalet marknader som aldrig uppdagats. Med tanke på den samhällsnytta som går till spillo genom detta förefaller den låga upptäcktsrisken vara ett stort problem för bekämpningen av karteller.

KL innehåller i dagsläget flera sanktioner för konkurrensbegränsande samarbete där konkurrensskadeavgiften är den primära för karteller. Även skadestånd och näringsförbud för de enskilda inblandade individerna kan dock bli aktuellt under vissa förutsättningar. Diskussioner har dock tidigare förts både på lagstiftarnivå, i litteratur och i massmedia kring ett införande av kriminalisering av kartellsamarbeten. Detta har grundat sig i en allmän åsikt om att de sanktioner som idag enligt KL kan bli aktuella vid ett kartellsamarbete inte är tillräckliga för att uppfylla sitt preventiva, vedergällande och/eller bestraffande syfte, något jag tänkt utreda närmare i denna uppsats.

3. Sanktionssystemets funktion och syfte

3.1 Inledning och bakgrund

Den svenska konkurrenslagstiftningen grundar sig på de EU-rättsliga konkurrensbestämmelserna och har som primärt syfte att skydda en effektiv konkurrens.¹² Sedan den 1 november 2008 finns en ny konkurrenslag som ännu tydligare riktar sig mot att skydda marknaden, undanröja hinder mot och störningar i en eftersträvad effektiv konkurrens genom bekämpning av alla former av kartellsamarbeten.¹³ Lagen åsyftar dock inte i första hand till att värna om konkurrenterna, utan konsumenterna är det som främst ska prioriteras och skyddas från negativ påverkan på priser och utbud. I svensk lagtext används inte begreppet karteller som juridisk term, men förbudet mot denna typ av dolda samverkan fastställs i 2 kap. 1 § i KL, med artikel 101 i FEUF som utgångspunkt. Förbudet omfattar både handlande som resulterar i eller som syftar till att märkbart hindra, begränsa eller förvrida konkurrensen på marknaden.

Karteller anses vara den mest allvarliga formen av konkurrensbegränsande samarbete, just på grund av att det både skadar marknaden, konsumenterna och konkurrenter. De för dessutom väldigt sällan med sig några positiva effekter som har potential att väga upp de negativa konsekvenserna som drabbar utomstående,

¹² Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 8

¹³ Andersson, H., Legnerfält, E., ”Effektivare kartellbekämpning genom ny konkurrenslag?”, s. 30 f

vilket utesluter möjligheten att göra denna typ av samverkan försvarbar.¹⁴

Kartellsamarbeten kan se ut på många sätt och kan skapas på i princip alla typer av marknader, men risken för kartellbildning ökar på en marknad där fler incitament existerar. Exempel på sådana förutsättningar kan vara inträdeshinder i form av höga inträdeskostnader eller myndighetstillstånd där riskerna för att nya konkurrenter träder in och etablerar sig på marknaden och därmed påverkar lönsamheten av samarbetet minskar. En marknad med homogena produkter och likvärdiga förutsättningar för företagen kan också öka risken för kartellbildning då detta underlättar för deltagarna att komma överens om villkoren för ett samarbete.¹⁵ Även risken för upptäckt och repressalier är en avgörande faktor för huruvida en kartell uppstår eller ej. För att en kartell ska väntas vara tillräckligt lönsam för ett företag att medverka i, så måste den förväntade vinsten överstiga risktagandet och eventuell påföljd.¹⁶ Det är således detta sistnämnda incitament som sanktionssystemet i KL genom olika åtgärder främst syftar till att eliminera.

För att eliminera alla typer av vinstincitament och avhålla företag från att vidta åtgärder som begränsar konkurrensen och därigenom åstadkomma ett tillförlitligt skydd där reglerna efterlevs krävs ett kännbart sanktionssystem.¹⁷ Sanktionerna måste vara tillräckligt kraftfulla för att bli påtagligt kännbara, och därmed innebära ett ekonomiskt risktagande för de företag som begår överträdelser. Endast när detta förverkligas torde det vara möjligt att säkerställa att samhällets och konsumenternas intresse skyddas i tillräcklig mån.¹⁸

I 3 kapitlet i KL förekommer två typer av sanktioner; offentlighetsrättsliga och civilrättsliga. För ökad förståelse och förtydligande har jag därför delat upp dessa i uppsatsen. De offentlighetsrättsliga sanktionsformerna består av åläggande att betala skadestånd enligt 1 § 1 st, något som dessutom kan förenas för vite enligt kap 6 § 1, samt konkurrensskadeavgift enligt 5 §. Bland annat konkurrensskadeavgiften

¹⁴ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 235

¹⁵ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 267

¹⁶ Wahl, N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt", s. 94

¹⁷ Wahl, N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt", s. 9

¹⁸ SOU 2006:99, s 486

har ett direkt samband med möjligheten till eftergift enligt 12 §, som är en typ av nedsättning av avgiften under vissa förutsättningar, varför även denna åtgärd kommer att behandlas nedan. De civilrättsliga sanktionsformerna består av att avtalet blir ogiltigt enligt 6 §, åläggande av skadestånd enligt 25 §, och näringsförbud enligt 24 §.

Samtliga sanktioner som idag är tillgängliga genom KL avseende kartellsamarbeten kan sägas ha tre olika syften. För det första har de för avsikt att få överträdelsen att upphöra, för det andra ska de verka i ett reparativt syfte, och för det tredje ska de ha en straffande och preventivt funktion.¹⁹ Sanktionerna är ämnade att tillsammans uppnå en synergi där de underlättar och förstärker varandras effekter, för att utgöra en optimal påföljd som minimerar de samhällskostnader och kostnader för upptäckande, utredande och utmätning av sanktionen som en överträdelse för med sig.²⁰ Dessa sanktioner förefaller dock mer eller mindre verkningslösa och syftet blir inte infriat om risken för upptäckt inte är överhängande och möjligheten att tillgå bevisningen är låg.

3.2 Offentlighetsrättsliga sanktioner

3.2.1 Åläggande och vitesföreläggande

Ett företag som överträder konkurrenslagens förbud kan beordras av konkurrensverket att upphöra med detta för att snabbt återställa marknaden till ett regelrätt läge med en naturlig konkurrenssituation.²¹ Ett åläggande kräver inga subjektiva rekvisit, vilket innebär att överträdelsen inte behöver ha skett med uppsåt eller oaktsamhet från företaget sida för att detta påbud ska bli aktuellt.²²

¹⁹ Harding, C., Joshua, J., *Regulating Cartels in Europe*, s. 229 f

²⁰ SOU 2006:99, s 486

²¹ Prop 2003/04:80, s 98

²² Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 783

Denna typ av sanktion är ett verktyg vars syfte är att snabbt stoppa en pågående överträdelse, och kan således inte användas i efterhand så som är möjligt genom användandet av konkurrensskadeavgiften. Avsikten med åläggandet är att snabbast möjligt återställa konkurrenssituationen till ett normalläge.²³ Åläggandet ska därför också utformas efter detta. Dess utformning begränsas därmed så till vida att det inte får vara mer omfattande än vad som är nödvändigt för att återställa marknaden till ett läge där överträdelsen inte längre sker och undanröja de konsekvenser som konkurrensbegränsningen för med sig, enligt den s k. proportionalitetsprincipen.²⁴

Ett åläggande får förenas med vite,²⁵ vilket innebär att ett visst bestämt belopp kan ådömas företaget med jämna mellanrum om inte åläggandet efterföljs. Något övre tak för storleken på vitet finns inte reglerat i lagen, men de riktlinjer som finns stipulerar att beloppet ska fastställas med hänsyn till det aktuella företags ekonomiska ställning och andra förutsättningar som kan påverka dess strävan att följa föreläggandet så att det utövar en påtryckning på företaget.²⁶

Möjligheten till att döma ut vite finns med avsikt att öka pådrivning och incitamenten för åtgärdande av överträdelsen. Detta får ske om så anses nödvändigt enligt ovan eller åläggandet har åsidosatts. Något känt fall där KKV ansett detta nödvändigt vid överträdelse av kartellförbudet finns dock inte än.²⁷

3.2.2 Konkurrensskadeavgift

Ett av de primära verktygen för KKV att motverka och avslöja horisontella karteller är konkurrensskadeavgiften. Detta är en typ av avgift som ett företag kan åläggas att betala för att ha deltagit i en kartell.

Konkurrensverket för talan om konkurrensskadeavgift som sedan prövas av

²³ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 784 f

²⁴ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 785

²⁵ KL 6 kap 1 §

²⁶ Lagen om viten (1985:206) 3 §

²⁷ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 826 not 102 (nya)

Stockholms tingsrätt,²⁸ samt går vidare till Marknadsdomstolen vid eventuell överprövning.²⁹ Till skillnad från åläggande och vitesföreläggande krävs att något av de subjektiva rekvisiten är uppfyllda för att konkurrensskadeavgiften ska komma att bli aktuell. Detta innebär att en förutsättning för att denna sanktion ska aktualiseras är att överträdelsen bevisligen skett med uppsåt eller oaktsamhet av företaget eller någon som handlat å dess vägnar, något som KKV bär ansvaret för att bevisa.³⁰ Wahl menar dock att tolkningen av de subjektiva rekvisiten har genomgått en betydande utveckling, då denna typ av överträdelse till sin natur nästintill alltid innebär uppsåt eller oaktsamhet. Wahl anser därför att kravet på de subjektiva rekvisiten bör tolkas restriktivt, något som idag i princip innebär strikt ansvar.³¹

KKV har under vissa premisser även befogenhet att besluta om konkurrensskadeavgift utan att föra talan i domstol genom ett så kallat avgiftsföreläggande.³² Detta förutsätter dock att omständigheterna kring överträdelsen av förbudet i KL är klara, vilket i praktiken är svårt att tillämpa på en kartell då deltagarna vid denna typ av överträdelse av uppenbara skäl är angelägna om att dölja samarbetet.

Konkurrensskadeavgiften infördes från lagstiftarens sida för att i första hand verka preventivt, avhållande och avskräckande för eventuella framtida ageranden.³³ Man förutsätter ett rationellt beteende från deltagande företag, där risken för upptäckt samt ett eventuellt bötesbelopp beaktas i de ekonomiska beräkningarna för kartellsamarbetet. Avsikten med konkurrensskadeavgiften är att beloppet ska motsvara den potentiella vinst en kartell kan tänkas resultera i, vilket medför att de incitament och ekonomiska fördelar som finns för att bryta mot överträdelserna elimineras och leder till att företag väljer att avstå samarbete.³⁴

²⁸ KL 3 kap 5 §

²⁹ KL 7 kap 2 §

³⁰ KL 3 kap 5 §

³¹ Wahl, N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt", s. 18

³² KL 3 kap 16 §

³³ Prop. 1992/93:56, s. 30

³⁴ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 797

En ekonomisk sanktion kan dock bara ge ett effektivt utfall och avsett resultat om sanktionens storlek är tillräckligt kraftfull, en nivå som generellt är svår att hitta. Hur storleken på konkurrensskadeavgiften i praktiken fastslås är beroende av många faktorer. Utgångspunkten för att bestämma beloppets storlek är överträdelsens sanktionsvärde, vilket innebär det belopp som överträdelsen utifrån objektiva omständigheter förtjänar. Här beaktas hur pass omfattande och grova de skadliga effekterna på konkurrensen kommit att bli med anledning av överträdelsen, och hur länge förseelsen pågått.³⁵ Grundbeloppet justeras sedan med hänsyn relevanta förmildrande och försvårande omständigheter.³⁶ Exempel på detta kan vara om företaget i fråga haft en ledande roll i överträdelsen eller om dess medverkan varit av begränsat slag, samt huruvida företaget varit drivande för att få andra företag att delta.³⁷ Vidare kan beaktas om det samarbetat och underlättat KKV:s utredning eller befinner sig i ekonomiska svårigheter.³⁸ Det medför att en individuell bedömning måste göras från fall till fall och särskilt för vart och ett av de inblandade företagen.³⁹

Ytterligare förtydliganden som underlättar KKV:s och domstolarnas beslutsfattande kring sanktionens maxbelopp finns dock reglerat i lagen och dess förarbeten. Här fastställs att beloppet bör sättas inom spannet 5000 och 5 miljoner kronor, alternativt ett högre belopp som dock inte får uppgå till mer än tio procent av företagets omsättning föregående räkenskapsår.⁴⁰ Beloppet får inte heller uppgå till så stort belopp att det belastar ett företag med ansträngd ekonomi i den omfattningen att det riskerar konkurs.⁴¹ Detta skulle resultera i färre företag på marknaden och medföra negativa konsekvenser för konkurrensen, något som inte står i överensstämmelse med lagens mening.

Konkurrensskadeavgiften har kritiserats för att inte uppfylla sitt syfte, då generellt

³⁵ KL 3 kap 8 §

³⁶ Prop 2007/08:135, s. 123 ff.

³⁷ KL 3 kap 9 §

³⁸ Prop 1992/93:56, s. 93

³⁹ KL 3 kap 6 § 2 st

⁴⁰ KL 3 kap 6 §

⁴¹ Prop 1992/93:56, s 93

betydligt längre belopp slutligen döms ut för företag än vad KKV ursprungligen yrkat på.⁴² Ett tydligt exempel på detta är Sveriges hittills största kända kartell, den så kallade ”asfaltkartellen”, som bildades av de mest betydande bygg- och vägaktörerna på den svenska marknaden. Konkurrensskadeavgiften för samarbetet, som pågick under flera års tid och bestod av överenskommelser om både prisnivåer och marknadsuppdelningar, slutade på endast en tredjedel av vad KKV från början yrkat på.⁴³

Domen för den så kallade ”bensinkartellen” är ytterligare ett exempel på kraftigt sänkta sanktionsavgifter i MD jämfört med KKV:s ursprungliga yrkande. Denna priskartell bestod av bensinbolag som tillsammans hade stor andel av den svenska marknaden. KKV yrkade här på en avgift om totalt 405 miljoner kronor för de fem inblandade bolagen, en summa som genom MD:s dom sjönk betydligt ner till 112 miljoner kronor, det vill säga drygt en fjärdedel av det yrkade beloppet.⁴⁴

Det bör dock påpekas att denna differens generellt till viss del är avhängig eftergiftsinstitutet, som har ett nära samband med konkurrensskadeavgiften.

3.2.3 Eftergift

Det har alltid förelagat en problematik kring att upptäcka karteller, då hela dess existentiella natur är beroende av att samarbetet sköts i det fördolda för att upprätthålla en fasad av att konkurrens fortfarande existerar på marknaden.⁴⁵ Det medför också att tillgången till bevis för en kartells existens och förehavanden oftast är begränsad. Som ett steg mot en lösning på dessa problem infördes i augusti 2002 ett eftergiftsprogram i Sverige för att öka möjligheterna för KKV att avslöja olagliga samarbeten samt underlätta den efterföljande utredningen. Eftergiftsmöjligheten kan inte benämnas som sanktion men har direkt koppling till sanktionsmomentet, då det verkar som ett inverterat duplikat av sanktionen.

⁴² Exempelvis Wahl, N, ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt”, s. 32 f.

⁴³ Marknadsdomstolen 2009:11, s 120 ff.

⁴⁴ Marknadsdomstolen 2005:7

⁴⁵ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 250

Eftergiftsprogrammet innebär att storleken på konkurrensskadeavgiften för ett företag som medverkat i en överträdelse helt kan efterges eller delvis sättas ned i de fall det väljer att informera KKV om kartellens existens, omedelbart avviker från deltagandet och sedan aktivt samarbetar under utredningen genom att delta med all väsentlig information de besitter.⁴⁶

Möjligheten till nedsatt konkurrensskadeavgift syftar till att verka som ett belöningsystem som ökar och förstärker incitamenten för företag att erkänna och bidra till utredningen av den kartell de deltagit i. Eftersom inte mer än ett företag, det första att rapportera samarbetet, kan erhålla full eftergift är avsikten med bestämmelsen att vetskapen om denna möjligheten ska skapa osäkerhet och minska tilliten mellan de samarbetande företagen.⁴⁷ Detta skapar ett kapplopningsmoment företagen emellan, då rädsla att någon annan ska avslöja kartellens existens gör företaget väljer att avslöja karteller i ett tidigt skede eller helt avstår från att medverka.⁴⁸

Att KKV redan känner till en kartell förtar dock inte möjligheten till att erhålla eftergift eller nedsättning av konkurrensskadeavgiften, då detta inte behöver innebära att de innehar tillräcklig information om samarbetet för att kunna vidta åtgärder.⁴⁹ I dessa fall krävs dock att den lämnade informationen varit av ansevärd vikt för möjligheten till ingripande för att full eftergift ska bli aktuellt, medan information av betydande värde för utredningen generellt räcker för att nedsättning av sanktionen ska bli möjlig.⁵⁰

Eftergiftssystemet har tidigare varit framgångsrikt och haft stor betydelse för bekämpningen av karteller i andra länder, vilket var den främsta anledningen till varför man införde detta även i Sverige.⁵¹ För att ytterligare öka effektiviteten finns numera heller inget hinder mot att tillåta eftergift för ett företag som haft en ledande roll i överträdelsen, en så kallad ring-leader. Detta ämnar till att skapa en

⁴⁶ Prop 2001/02:167, s 98

⁴⁷ Konkurrensverkets allmänna råd om eftergift och nedsättning p 31

⁴⁸ Faull, J., Nikpay. A., *The EC Law of Competition*, s 800

⁴⁹ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 807

⁵⁰ Prop 2001/02:167, s. 100

⁵¹ SOU 2001:74, s. 107

än osäkrare samvaro för företagen och en ännu mer labil kartell.⁵²

Trots stora framgångar i andra länder menar doktrinen dock att eftergiftsinstitutet hittills inte fått samma genomslag i Sverige. De låga tidigare utdömda konkurrensskadeavgifterna torde ha stor betydelse för den uteblivna framgången, då bekräftelsen på att fördelarna med att avslöja kartellen överväger nackdelarna saknas.⁵³

3.3 Civilrättsliga sanktioner

3.3.1 Ogiltighet

Ogiltighet är egentligen ingen sanktion i den mening att någon disponerar över den, utan utgör istället en rättsföljd då ett avtal strider mot lagstiftningen.

Avtal, samordnade förfaranden eller beslut som är förbjudna enligt 2 kap. 1 § KL är ogiltiga.⁵⁴ Innehållet i ett samordnat förfarande eller andra beslut som inte grundar sig i ett avtal får dock inte samma rättsliga verkan som ett faktiskt avtal. Därmed kan sällan ogiltighetsregeln tillämpas i dessa fall, utan görs främst gällande då ett rättsligt bindande avtal föreligger.

Ogiltigheten gäller endast för de avtalsvillkor som strider mot förbudet i 2 kap. 1 §. Därmed kan en partiell ogiltighet föreligga för de avtal där de ogiltiga bestämmelserna inte anses ha väsentlig betydelse för avtalets innebörd som helhet. I dessa fall kvarstår avtalet som helhet men utan de ogiltiga bestämmelserna. Detta innebär att en allmän domstol inte kan utdöma skyldighet att fullgöra avtalets ogiltiga delar. Parterna kan dock genom detta bli skyldiga att uppfylla de kvarvarande delarna i det gamla avtalet som nu har annan form och innehåll än vad parterna ursprungligen förhandlade fram.⁵⁵

⁵² Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 846 not 168 (nya)

⁵³ Wahl, N, ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt”, s. 94 ff.

⁵⁴ KL 2 kap 6 §

⁵⁵ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 809

3.3.2 Skadestånd

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet överträder förbuden i 2 kap 1 § eller 7 § KL kan bli skadeståndsskyldig gentemot drabbade för den skada som därigenom uppkommer.⁵⁶

Skadeståndet ersätter endast ren förmögenhetsskada, exempelvis inkomstförlust och intrång i näringsverksamhet.⁵⁷ Då en kartell till sin natur även påverkar strukturen och framtida möjligheter att agera på marknaden borde kompensation vara aktuellt även för företag som åsamkats skada på grund av den marknadsstörning som kartellen gett upphov till, exempelvis förlorade affärsmöjligheter och förhindrad eller begränsad expansion.⁵⁸ Med viss ledning från EU-rätten torde detta då tolkas som att den skadeståndsberättigade således ska ersättas för det positiva kontraktsintresset, och därmed försättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte inträffat, även om detta inte specifikt uttrycks i svensk konkurrensrätt.⁵⁹

När en kartell verkar på marknaden är det främst de deltagande företagens kunder som tar skada av detta, då dessa får betala de höga priserna som kartellen oftast resulterar i.⁶⁰ Tidigare fanns ingen möjlighet för dessa att få någon typ av kompensation för sin förlust, då endast drabbade som stod i avtalsförhållande till de inblandade företagen kunde erhålla skadestånd. Kretsen skadeståndsberättigade har dock utvidgats nu. Uttrycket ”ett annat företag eller avtalspart” togs genom en lagändring år 2005 helt bort, och mer exakta riktlinjer för vilka som kan vara berättigade skadestånd finns inte längre preciserat i lagtext.⁶¹ Stöd för när och således för vem detta kan bli gällande går dock att hitta i förarbetena, där det stipuleras ett krav på ett bevisat orsakssamband mellan den påstådda

⁵⁶ KL 3 kap 25 §

⁵⁷ Prop 1992:93:56, s 96

⁵⁸ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 870 (nya)

⁵⁹ Wetter, C, m.fl. *Konkurrensrätt- En handbok* s. 872 (nya)

⁶⁰ Levinsohn, M., Lidgard, H. H, ”Skadestånd som sanktion mot karteller” s. 70

⁶¹ Wahl, N, ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt”, s. 29

skadedrabbade och den skadegörande överträdelsen, så kallad adekvat kausalitet.⁶² Detta innebär att skadeståndsansvar kan bli gällande även mot ett icke-företag och parter utanför avtalsförhållande,⁶³ vilket innefattar både konsumenter, företagskunder och offentliga kunder.⁶⁴ Därmed är varje individ berättigad till ersättning för den skada som åsamkats denne, något som ligger mer i linje med konkurrenslagets grundläggande konsumentskyddande syfte. Genom detta skapas incitament även för privatpersoner att övervaka och uppmärksamma att konkurrensreglerna följs på marknaden.⁶⁵ Detta innebär ytterligare ett övervakningsinstrument i form av privat efterhandskontroll, och medför ökad upptäcktsrisk för kartellföretag. Det kan potentiellt leda till både ökad risk för företagen att drabbas av skadeståndsanspråk och negativ publicitet, och därigenom också bidra till att förstärka skadeståndets preventiva effekt.

Vid skadeståndstalan är både tillgång till bevisföring och beräkning av skadeståndets storlek ett problem. En förutsättning för att uppnå någon typ av preventiv verkan av en monetär sanktion är dock, som tidigare nämnts, att skadeståndsbeloppet minst uppgår till den så kallade monopolvinst som företagen förväntar sig att kartellsamarbetet ska generera i.⁶⁶ Riskerar företagen större förluster genom repressalier vid eventuell upptäckt än vad de beräknar att vinsten kommer att bli försvinner incitamenten för att delta i en kartell, och en rationell individ kommer att avstå. Det bör dock understrykas att skadeståndet endast är menat att ersätta de skador som andra parter åsamkas genom samarbetet. Skadeståndets storlek har således inget samband med storleken på den vinst företaget uppnått genom överträdelsen.⁶⁷

Ett minst lika viktigt syfte med skadeståndssanktionen är dock dess reparativa effekt, där enskilda kunder och konsumenter som lidit skada av överträdelsen

⁶² Prop 2004/05:117, s 27 ff

⁶³ Prop 2004:10, s. 12 f

⁶⁴ Prop 2004/05: 117, s. 25 ff

⁶⁵ Prop. 1992/93:56, s. 34

⁶⁶ Wahl, N., *Konkurrensskada – skadeståndsansvar vid överträdelse av EG:s konkurrensregler och den svenska konkurrenslagen*, s. 35 ff

⁶⁷ Wahl, N., *Konkurrensskada – skadeståndsansvar vid överträdelse av EG:s konkurrensregler och den svenska konkurrenslagen*, s. 223

kompenseras för de skador de åsamkats.⁶⁸ Skadeståndet är därmed den enda möjligheten för enskilda att få upprättelse för konsekvenserna av en överträdelse som redan har inträffat.⁶⁹ Skadeståndsmöjligheten och chansen till civilkontroll har dessutom betydelse för drabbade av mindre allvarliga överträdelser av konkurrensförbuden, då KKV prioriterar och fokuserar sina resurser på mer allvarlig verksamhet.⁷⁰

Möjligheten till höga skadeståndskrav hänger ofta ihop med sanktionens preventiva och avskräckande effekt på företag, och följer dessutom tydligt konkurrensreglernas allmänna syfte att prioritera och skydda konsumenterna som drabbas av konsekvenser av konkurrensbegränsningar.⁷¹

3.3.3 Näringsförbud

I samband med att den nya konkurrenslagen infördes 2008 tillkom även en ny individuell sanktionsform. Fysiska personer som medverkar i en kartell kan nu mera drabbas av näringsförbud.⁷² Detta är inte en rättspåföljd i sig, men kan om det överträds leda till fängelse för personen i fråga.⁷³

Utgångspunkten för att påföra någon näringsförbud är antagandet om att det av omgivningen anses stötande att någon som överträtt kartellförbudet i KL skulle tillåtas att fortsätta att ägna sig åt näringsverksamhet. Syftet med näringsförbudet är således att förhindra att personer som skadat marknaden genom att begränsa konkurrensmöjligheterna får möjlighet att fortsätta med detta.⁷⁴

Näringsförbudet är idag den enda individuella sanktionen som finns att tillgå i KL. Denna möjlighet infördes av lagstiftaren efter många års diskussion kring att

⁶⁸ Levinsohn, M., Lidgard, H.H., ”Skadestånd som sanktion mot karteller” s. 13

⁶⁹ Levinsohn, M., Lidgard, H.H., ”Skadestånd som sanktion mot karteller” s. 15

⁷⁰ Wahl, N., ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt”, s. 70

⁷¹ Wahl, N., *Konkurrensskada – skadeståndsansvar vid överträdelse av EG:s konkurrensregler och den svenska konkurrenslagen*, s. 29 f.

⁷² KL 3 kap 24 §

⁷³ Lag om näringsförbud (1986:436) 25 §

⁷⁴ SOU 2006:99, s. 583 f

straffsanktionera konkurrenslagstiftningen på grund av de allvarliga skador överträdelserna medför för samhället, företag och konsumenter. Man ansåg att det fanns ett stort behov av en individuell sanktion men fann att nackdelarna av en kriminalisering övervägde fördelarna. Näringsförbudet möjliggjorde därmed en medelväg, som drabbar den skyldiga individen istället för företaget som helhet.⁷⁵

Näringsförbud får ofta stora konsekvenser för den fortsatta verksamheten hos företaget som helhet, då det innebär att personen i fråga inte längre får fortsätta bedriva sitt arbete. Sanktionen är dock endast möjlig att påföra personer i företaget som innehar en ledande ställning, exempelvis VD, vice VD, styrelseledamöter och suppleanter,⁷⁶ men även någon som de facto utövar ledning över företaget utan att inneha en officiell ledande ställning.⁷⁷ Det krävs då att denna person brutit mot förbudet i 2 kap. 1§ genom att grovt ha åsidosatt sitt ansvar och sina åtaganden i verksamheten för att sanktionen ska bli aktuell, något som dock torde vara uppfyllt redan genom själva överträdelserna.⁷⁸ Det faktum att näringsförbudet endast kan drabba personer i ledande ställning får därmed även stora konsekvenser för företaget i stort. Att en framstående aktör som besitter betydande nyckelinformation och bred vetskap om företagets verksamhet försvinner kan väntas skapa stora ersättningsproblem.

⁷⁵ SOU 2006:99, s. 574

⁷⁶ Lag om näringsförbud (1986:436) 4 §

⁷⁷ Prop 2007/08:135, s. 161

⁷⁸ Prop. 2007/08:135, s. 162 f

4. Kriminalisering

4.1 Inledning

Som tidigare framförts är Wahl och Wetter med flera i sina böcker och artiklar överens om att karteller har så pass stor negativ inverkan på marknaden och kunderna att det är viktigt med kraftiga och kännbara påföljder. KKV bekräftar, i sin utredning och analys av utvecklingen av konkurrensituationen i Sverige, att svensk rätt är i behov av en mer effektiv kartellbekämpning då dagens verktyg är för svaga för att upptäcka och motverka karteller.⁷⁹ KL så som den idag är utformad tillåter inga möjligheter till straffrättsliga sanktioner vid överträdelser av kartellförbudet. Konkurrensskadeavgiften ses idag som den primära sanktionen, och som ovan nämnts är den enda individuella sanktion som idag finns att tillgå vid denna typ av förseelse näringsförbud.

Osäkerheten kring sanktionssystemets egentliga effektivitet gör att diskussionen om kriminaliseringens vara eller icke vara i den svenska konkurrensrätten ständigt känns aktuell. Innebörden av kriminalisering är att skapa möjlighet att ta till straffrättsliga åtgärder för fysiska personer som ingått i en kartell, med avsikt att åstadkomma en preventiv och avskräckande verkan på kartellbildningar.

Kriminalisering som alternativ sanktion mot konkurrensbegränsande samarbeten är ingen nyhet för svensk konkurrensrätts vidkommande. Redan år 1953 reglerades kriminalisering i Konkurrensbegränsningslagen (KBL) och ända fram

⁷⁹ Konkurrensverkets rapportserie, ”Konkurrensen i Sverige under 90-talet”, s. 12.

till 1982 års konkurrenslag var fängelse en möjlig sanktionsform i Sverige.⁸⁰ En avkriminalisering till förmån för konkurrensskadeavgift föreslogs och infördes dock efter en utredning från konkurrenskommitén år 1991 då man ansåg att straffsanktionen inte resulterat i önskad effektivitet.⁸¹ Dessa kraftiga ekonomiska sanktioner skulle påvisa allvaret och den skärpta attityden mot karteller, och kriminalisering framstod enligt regeringen således som överflödigt.⁸²

Karteller kan jämföras med ekonomisk brottslighet då det finns stora likheter mellan skattebrott och överträdelse av reglerna i KL. Konsumenterna respektive skattebetalarna är de som i slutändan drabbas och får ta konsekvenserna av båda dessa. Hur mycket kartellerna kostar samhället är svårt att uppskatta då kartellernas dolda natur gör det omöjligt att veta hur många karteller som förblir oupptäckta. Sjöblom, general direktör för konkurrensverket, anser dock att man kan dra slutsatser om hur stora summor det handlar om från avslöjandet av Sveriges hittills största upptäckta kartell, den så kallade ”asfaltkartellen”, då priset på asfalt sjönk med runt 20 % efter uppdagandet.⁸³

Liknelsen mellan ekonomisk brottslighet och karteller har varit ett av huvudargumenten i doktrinen för införandet av kriminalisering som sanktion, då detta skulle visa på ett konsekvent agerande och öka rättssäkerheten genom att liknande förseelser drabbas av samma slags repressalie.⁸⁴ En kriminalisering skulle även visa på ett tydligt avståndstagande av staten från denna typ av överträdelse. Det skulle dessutom skapa en mer avskräckande sanktion för deltagarna än risken idag för ekonomiska sanktioner, då fastställandet av en tillräckligt högt belopp är ett problem.⁸⁵ Det har även argumenterats för att kriminalisering skulle underlätta företagets internkontroll, då incitamenten för underchefer att skapa goda resultat genom kartellsamarbeten bortom ledningens

⁸⁰ SOU 2001:74, s. 126 ff

⁸¹ Prop. 2001/02:167, s. 20

⁸² Prop. 1992/93:56 s. 30 f

⁸³ Sjöblom, D., ”En stoppad kartell är en framgång för konsumenterna”

⁸⁴ Konkurrensverket, ”Konkurrensen i Sverige under 90-talet – problem och förslag”, s 283 ff

⁸⁵ SOU 2006:99, s. 537 ff

kännedom försvinner.⁸⁶

För att undersöka huruvida fördelarna med en kriminalisering skulle överväga nackdelarna har staten genomfört flera utredningar.⁸⁷ Utifrån detta har flera argument förts fram, så som att ett system där straffrättsliga sanktioner utdöms som komplement till övriga idag möjliga sanktionsmöjligheter försämrar effektiviteten av utredningen och fördröjer beslutsförandet då parallella processer krävs, hos brottsmyndighet respektive KKV. Innebörden av det blir att resursbehovet för utredning, lagföring och administration kommer att öka betydligt, med ca 44 miljoner kronor per år.⁸⁸ En så pass stor summa skulle enligt utredningarna inte vara försvarbar att skjuta till då effekterna av detta skulle bli för ringa. Detta har i utredningarna varit en av de primära anledningarna till varför en kriminalisering tidigare inte godkänts av lagstiftaren.⁸⁹

Ett av huvudargumenten har dock varit att man genom ett införande av straffrättsliga sanktioner riskerar att äventyra eftergiftssystemets grundfunktion och effektivitet. Detta på grund av att risken för en individ att straffas personligen för en överträdelse minskar dennes benägenhet att träda fram och avslöja samarbetet de deltagit i.⁹⁰ Man är således inte övertygad om att kriminalisering i kombination med det idag existerande eftergiftssystemet skulle leda till fler avslöjanden och ett minskat antal karteller utan ha antagit att det endast skulle resultera i ett förstorat mörkertal.

Paradoxalt nog är just eftergiftssystemet även ett av utredningens primära argument för införandet av en kriminalisering. Man menar att detta skulle kunna öka incitamenten för individer att ange karteller för att själva undgå sanktioner. Konsekvensen blir ett mer instabilt samarbete med större osäkerhet, som därmed kan resultera i ett mer effektivt eftergiftsprogram.⁹¹

⁸⁶ SOU 2006:99, s. 538

⁸⁷ Se exempelvis SOU 2001:74, SOU 2004:131

⁸⁸ SOU 2004:131, s. 16

⁸⁹ SOU 2006:99, s. 570 f

⁹⁰ KKV:s yttrande till betänkandet SOU:2004:131 "Konkurrensbrott- en lagstiftningsmodell" s. 2

⁹¹ SOU 2006:99, s. 537 ff

4.2 Internationell framgång

Flertalet länder har idag kriminaliserat kartellsamarbeten, exempelvis Frankrike, Tyskland, Italien, Spanien, Storbritannien och Canada.⁹² Kriminaliseringen har även haft en avgörande roll och stor betydelse för kartellbekämpningen i bland annat USA.⁹³ Anledningen till denna framgång bygger dock på en betydande skillnad mellan sanktionssystemen i USA och i Sverige; hur man tillämpar systemet för eftergift.

Den avgörande skillnaden för kriminaliseringens uppnådda framgång i USA är möjligheten till nedsättning av eller immunitet mot av sanktionen som här, till skillnad från i Sverige, kan beviljas under vissa förutsättningar. Detta fungerar motsvarande det svenska systemet för eftergift, där den som framträder först får full eftergift och andra under vissa förutsättningar kan medges viss nedsättning, men det gäller här således även vid straffsanktion för privatpersoner.⁹⁴

Den nationella konkurrenslagstiftningen för horisontella karteller i Storbritannien har, likt den svenska, FEUF artikel 101 som förebild. Genom en reform 2003 valde man att kriminalisera karteller, i syfte att förstärka det redan existerande sanktionssystemet som ansågs vara ineffektivt. Det är därmed det enda landet som, med liknande förutsättningar som Sverige, har valt att kriminalisera kartellsamarbete, vilket skulle kunna göra det till ett intressant studieobjekt. Dock finns även i Storbritannien, likt USA, immunitetsmöjlighet mot straffsanktioner genom så kallade ”no-action-letters”. Detta gör en direkt jämförelse med det svenska systemet och de svenska förutsättningarna missvisande.⁹⁵

⁹² SOU 2004:131, s. 95 ff

⁹³ Whish, R., *Competition Law*, s. 389

⁹⁴ SOU 2006:99, s. 535

⁹⁵ SOU 2006:99, s. 535

5. Sammanfattning och avslutande diskussion

Sedan många år tillbaka har den svenska lagstiftningen för horisontella karteller varit föremål för diskussion. Idag kan flertalet offentlighetsrättsliga och civilrättsliga sanktioner göras gällande mot ett företag eller en person som överträtt reglerna i KL. Det råder delade meningar kring hur sanktionssystemet borde och inte borde se ut, men trots detta verkar Wahl, Wetter med flera vara överens om en sak. Det svenska sanktionssystemet, så som det fungerar idag, räcker inte till för att uppfylla sitt grundläggande syfte, att åstadkomma en effektiv och verkningsfull kartellbekämpning. Den fråga man då ställer sig är varför det är så. Beror kartellbekämpningens uteblivna framgång på otillräckliga existerande sanktionsmöjligheter, något som en eventuell kriminalisering skulle kunna råda bot på eller är det så att rätt verktyg faktiskt redan finns tillgängliga men inte används på ett optimalt sätt?

För att kunna besvara frågan om det finns ett behov av att kriminalisera kartellsamarbeten i Sverige och komplettera dagens system med en ytterligare och strängare sanktion, så som fängelsestraff, är det många faktorer som behöver beaktas. Man måste givetvis ta hänsyn till effektivitets- och rättssäkerhetsaspekten, men innan man väljer att straffsanktionera en överträdelse bör man först utreda huruvida det är möjligt att lösa det problem man vill komma åt på något annat sätt än genom straff. Detta reser frågan; går det att effektivisera

och åstadkomma ett bättre resultat i kampen mot karteller med hjälp av de verktyg och möjligheter som finns tillgängliga redan idag?

Så som tidigare konstaterats krävs ett sanktionssystem med tillräcklig avskräckande inverkan för att avhålla eventuella deltagare från att bilda en kartell, en förutsättning som jag idag inte anser uppfylles. Detta innebär i princip två vägar att gå, som med all säkerhet också behöver kombineras för att genom synergi uppnå tillräcklig effekt. Det krävs i första hand att de eventuella konsekvenserna och repressalierna av ett samarbete förväntas bli så pass kännbara för kartellföretagen att de på förhand inte kan kalkylera med att samarbetet ska resultera i en tillfredställande vinst. Dessutom krävs en överhängande sannolikhet för att straffen påförs, vilket gör medverkandet i en kartell till ett ansenligt ekonomiskt risktagande för företagen. Ett kartellsamarbete får aldrig förväntas bli annat än en förlustaffär för deltagande företag.

Generellt anses storleken på de avgifter som idag döms ut inte vara tillräcklig höga för att fylla detta ändamål på ett tillfredsställande sätt. Denna slutsats torde man också kunna dra från de rättsfall där konkurrensskadeavgift blivit aktuell där, som tidigare nämnts, de slutliga beloppen hamnat långt under KVV:s yrkande. Jag är villig att hålla med statens utredningar och författare som Wahl, Wetter med flera i deras åsikt, att sanktionsavgifternas storlek i nuläget inte är tillräckliga. På detta problem kan jag dock se möjliga lösningar. Genom att exempelvis utöka KKV:s möjligheter och befogenheter till att alltid ha kompetens att besluta om konkurrensskadeavgift skulle man kunna undvika att domstolarna träder in för att hämma och begränsa beloppen. En sådan förändring skulle enligt min mening dessutom möjliggöra en snabbare och mer effektiv process från upptäckt till lagföring, något som med dagens system tar onödigt lång tid. Ansvar för hur lagen ska tolkas och tillämpas skulle således tillkomma KKV, något som förhoppningsvis kunde resultera i en större respekt för och högre auktoritet hos myndigheten samt ett lägre tryck på en redan tungt belastad domstol. Det mönster som domstolen idag skapar, med ständigt förmildrande av KKV:s sanktionsyrkande torde enligt Wahls även minska intresset att acceptera

myndighetens yrkanden och medge dess talan, då oddsen för ett ur företagens ögon förbättrat utfall vid motsättning och eventuell överklagan till högsta instans kan betraktas som högst troligt.⁹⁶

Vid övervägandet av en förändring av KKV:s kompetens bör man dock ha i åtanke det avkall på rättsäkerhet som detta för med sig, då företag endast kan få eventuell upprättelse genom överprövning i domstol. Det kommer dessutom kräva stora resurser av myndigheten. Jag är dessutom beredd att hålla med Wahl i sin åsikt att denna typ av maktförskjutning skulle kunna riskera att resultera i ett maktmissbruk i form av att sanktionerna tillämpas överpreventivt från KKV:s sida,⁹⁷ då önskan om att skapa goda och tillfredsställande resultat blir så stor att man bortser från förmildrande omständigheter eller faktorer som egentligen inte stämmer överens med vad som betraktas som en överträdelse. På grund av konkurrensrättens idag redan säregna ställning, med endast två prövande instanser, kan något typ av utökad kompetens för KKV därmed enligt min åsikt ses som väl riskabelt.

I diskussionen kring huruvida konkurrensskadeavgifterna är tillräckligt stora för att påverka företagens beteende och val vid erbjudande om att ingå en kartell bör man dock ta hänsyn till andra aspekter än just själva avgiften. Man bör beakta att även ett domstolsutslag gällande en relativt låg konkurrensskadeavgift drabbar företaget på fler sätt än bara genom den monetära avgiften. Ett offentligt uppdagande av denna typ av oärliga beteende kommer framför allt att nå företagets viktigaste källa till överlevnad; kunderna, något som medför betydligt fler negativa konsekvenser än en ekonomisk sanktion. Förlusterna genom försämrad good will, minskat anseende hos kunderna och minskat förtroende hos aktieägarna är svåra att mäta i pengar, men har stor betydelse för företagets varumärke och vidare fortlevnad.

Utifrån dessa antaganden och resonemang, och dagens rådande rättsläge, kan man presumera att företag ser förlorat anseende hos kunder och allmänheten som mer

⁹⁶ Wahl. N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt - en forskningsrapport", s. 53

⁹⁷ Wahl. N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt - en forskningsrapport", s. 48

avskräckande än risken att drabbas av konkurrensskadeavgift. Med tanke på de låga sanktionsavgifterna man enligt praxis kan förvänta sig blir det troligtvis bli mer kostsamt, med hänsyn till både den monetära och tidsmässiga aspekten, för ett företag att återigen bygga upp eller reparera ett raserat förtroende på marknaden än vad avgiften innebär. Jag tror dessutom att med dagens förutsättningar, där även skadedrabbade privatpersoner kan yrka på skadestånd på grund av konkurrensbegränsningen, kan detta bidra till ökad avhållande effekt på företagen. Konkurrensskadeavgiften kompletterat med eventuellt skadestånd skulle enligt min uppfattning kunna komma upp i den storleken på avgift som krävs för att åstadkomma en mer avhållande effekt på potentiella kartelldeltagare. Detta är mer eller mindre ett obeprövat kort och praxis på området är i princip obefintlig, då tillgången till bevisföring för privatpersoner är ett problem.

Samtidigt som statens utredningar visar på för låga utdömda konkurrensskadeavgifter, varnar dessa även för att det för att uppnå en tillräckligt preventiv och avhållande effekt skulle krävas så höga belopp att väldigt få företag skulle ha råd att betala dessa. Detta skulle i sin tur skulle leda dem till konkurs och negativa konsekvenser för konkurrensen på marknaden, samtidigt som den tilltänkta förstärkta preventiva effekten skulle gå förlorad. Just bestämmandet av beloppsstorleken orsakar härmed en viss problematik. Genom endast strängare och förhöjda konkurrensskadeavgifter anser jag även att man äventyrar konsumenternas och samhällets nytta, då man riskerar att de skyldiga företagen för att finansiera avgiften indirekt övervältrar kostnaden för överträdelsen på sina kunder genom höjda priser och besparingar i form av sämre service och utbud. Därmed får kunderna i slutändan i dubbel bemärkelse stå för företagets övertramp, både under pågående överträdelse och genom konsekvenserna av det.

På grund av det svenska rättssystemets fundamentala grundprincip om rättssäkerhet genom förutsägbarhet anser jag att det bör uppmärksammas att konkurrensskadeavgiften för företagen är något av ett osäkert kort. En iakttagelse av Wahl som bör framföras är att domstolen väldigt sällan preciserar exakt vad som varit de avgörande faktorerna för sanktionens storlek i domskälen när den

slutligen avger sin dom.⁹⁸ Detta skulle enligt mig eventuellt kunna ses som en medveten strategi och ett uttryck för att man faktiskt inte föredrar att denna typ av mönster skapas. Genom att inte skapa ett givet mönster för hur domstolarnas inställning till olika överträdelser ser ut skapas heller ingen förutsägbarhet, vilket leder till en osäkerhetsfaktor hos företagen som deltar i karteller, men innebär på grund av ovan nämnda rättsprincip något av ett dilemma. Denna osäkerhet gör, trots allt, situationen mer komplicerad för potentiella kartelldeltagare och försvårar möjligheterna att kalkylera på och förutsäga i vilken grad ett samarbete av denna sort kommer att löna sig och hur risktagandet ser ut i förhållande till den förväntade vinsten.

Som tidigare redogjorts för har upptäcktsrisken tillsammans med sanktionens storlek avgörande betydelse för den avhållande effekten av sanktionen. Då jag anser möjligheterna att höja konkurrensskadeavgifterna till strängare och mer kännbara belopp enligt ovanstående resonemang verkar vara begränsade och villkorade blir en hög risk för upptäckt än viktigare. Den civila övervakningen genom nyvunnen skadeståndsrättighet och eftergiftssystemet får enligt mig i nuläget betraktas som ett räddningssystem som ökar utsikterna för att upptäcka och utreda pågående karteller. Den avsaknad av tillit och den osäkerhet kring upptäcktsrisk som uppstår genom detta institut torde enligt bland annat statens utredningar ha potential att verka avhållande på många företag från att delta i en kartell, en åsikt även jag delar. Trots detta har eftergiftssystemet inte fått det genomslag som förväntades. På grund av de än så länge begränsade erfarenheterna kring effektiviteten av eftergift i Sverige är det osäkert att resonera kring vad den uteblivna framgången beror på. Det går dock att spekulera kring potentiella anledningar.

Intresset för att delta i en kartell minskar då risken att bli ertappad ökar. Denna preventiva effekt är dock inte en direkt och självständig verkan av eftergiftsprogrammet, utan är avhängigt att effektiviseringen av avslöjanden leder till kännbara sanktioner. Detta har direkt samband med de låga

⁹⁸ Wahl, N, "Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt - en forskningsrapport", s. 67

konkurrensskadeavgifterna, och resulterar i avsaknad av incitament för deltagande företag att avslöja kartellverksamheten. Den kraftiga differens mellan yrkande och senare dom som svensk praxis hittills oftast uppvisat leder dessutom till minskad förutsägbarhet och ökad ovisshet kring utfall. Det torde påverka funktionen för eftergiftssystemet, då man inte på förhand kan veta om det kommer att löna sig att röja deltagandet i en kartell, eller om eftergift överhuvudtaget kommer att medges.

För ökad effektiviteten av eftergiftssystemet genom ökat risktagande, anser jag införandet av näringsförbud vara en viktig potentiell bidragsfaktor. Den förstärkta risken för den enskilda personen att drabbas av repressalier ökar incitamenten för att rapportera och ansöka om eftergift och nedsättning vid kännedom om denna typ av samarbeten. Att denna sanktion endast kan drabba personer i ledande ställning tror jag kan te sig både fördelaktigt och hämmande. Då dessa individer med höga befattningar besitter mycket makt och har stort inflytande i företaget kommer deras principer och handlande ofta resultera i en företagskultur som även avspeglar sig hos individer längre ner i företaget. En ökad preventiv effekt hos företagsledningen genom bland annat näringsförbud har således potential att verka handlingsdirigerande och skapa respekt för konkurrensreglerna även i övriga delar av företaget. Det finns dock även en risk att ledningens vetskap om offentlig övervakning och sanktioner för den som kan betraktas utöva ledning på företagen passiviserar den egna interna kontrollen och minskar incitamenten att internt förhindra och bestraffa överträdelser. Viljan att undgå good will-skador och upprätthålla företagets rykte och allmänna omdöme torde dock vara starkare, och man får därför förutsätta att seriösa företag tar till interna åtgärder då det krävs.

I de fall överträdelser trots allt begås av en individ utan ledningens kännedom blir enligt min mening betydelsen av möjligheten till en icke-monetär sanktion för privatpersoner framstående. En sanktion mot det ovetande företaget som helhet i dessa lägen kan inte förväntas ha någon framgång. Inte heller ekonomiska sanktioner så som skadestånd torde i dessa situationer få någon effekt, då en ensam individ sällan har möjlighet att betala så höga belopp som är aktuella för att

reparera den åsamkade skadan. Det finns dessutom alltid en osäkerhet kring om skadeståndet de facto drabbar den skadevällande, eller om företagets ledning trots allt agerar i bakgrunden och kompenserar den enskilde för summan, ett beteende som näringsförbud försvårar.

På grund av den ineffektivitet det svenska konkurrenslagens sanktionsalternativ idag påvisar har diskussionen om kriminalisering växt sig allt starkare, och erfarenheter från USA visar att hot om fängelse är den mest avskräckande formen av sanktion inom konkurrensrätten.⁹⁹ Denna typ av sanktion bör dock enligt min mening användas med stort omdöme, och frågan man därför behöver ställa sig vid övervägande av att kriminalisera kartellöverträdelser är huruvida det är möjligt att fördelarna av detta skulle överväga nackdelarna.

Jag tror att det, enligt ovan diskussion, är svårt och kanske inte ens möjligt att hitta en balansgång mellan tillräckligt avskräckande och för företagen ekonomiskt hanterbara sanktionsbelopp, något som därmed delvis besvarar min grundläggande frågeställning för denna uppsats. Samtidigt anser jag det vara angeläget för lagstiftaren att visa den allvarliga syn man har på karteller, något som straffansvar för fysiska personer skulle understryka. En kriminalisering skulle innebära ett extra moment av instabilitet i kartellsamarbetet, och frånta deltagarna möjlighet att ställa förväntad vinst mot värdet av en eventuell sanktion. Att uppskatta det monetära värdet av ett fängelsestraff torde vara näst intill omöjligt, något som medför en ökad preventiv effekt. Införandet av en straffsanktion har också potential att öka den enskilda individens intresse för samarbete och därmed öka effektiviteten av eftergiftsinstitutet, under vissa förutsättningar.

Jag anser att vi bör hålla Storbritannien som förebild vid diskussionen av en eventuell kriminalisering, då deras konkurrenslagstiftning precis som vår grundar sig i EG-fördraget. Sverige och Storbritannien skulle därmed ha liknande förutsättningar för att framgångsrikt genomföra en kriminalisering av kartellsamarbete, med en avgörande skillnad. Den svenska strafflagstiftningen medger inte sanktionsnedsättning för en kriminell handling i utbyte mot

⁹⁹ Hammond, S.D., *Lessons common to detecting and deterring cartel activity*, s. 193

information, då absolut åtalsplikt gäller i Sverige, något som däremot är tillåtet i Storbritannien. Detta faktum medför enligt min mening att en kriminalisering i Sverige under rådande förutsättningar istället skulle äventyra och förmodligen helt sätta funktionen för eftergift ur spel och motverka viljan att ange samarbeten, då risken för fängelsestraff vore överhängande. För ett framgångsrikt kriminaliseringsförfarande skulle enligt min åsikt därför krävas ett kronvitnesssystem, där den som först anger överträdelsen till myndigheterna har möjlighet att beviljas strafflindring. Detta skulle dock kräva en mer omfattande förändring av svensk rätt, bland annat av processrätten och straffrätten, något jag inser skulle innebära en omständlig och komplicerad process.

Man kan ifrågasätta huruvida en kriminalisering som komplement till rådande möjligheter skulle strida mot principen om förbud mot dubbelbestraffning, som enligt Europakonventionen innebär att man inte får straffas eller lagföras för ett brott man redan blivit frikänd eller dömd för,¹⁰⁰ då fängelsestraffet och konkurrensskadeavgiften skulle komma att drabba samma intressesfär. En liknande diskussion har tidigare varit aktuell gällande skattebrott och skattetillegg, något som HD dock slutligen fastslog inte vara förbjudet då det är förenligt med Europakonventionen.¹⁰¹ Förbudet mot dubbelbestraffning kräver dock att sanktionerna ska drabba samma objekt, vilket inte kan komma att ske vid frågan om införande av kriminalisering i KL, och därmed torde denna diskussion inte bli aktuell.

Man kan även ställa sig frågande till om kostnaden för en kriminalisering, som uppskattats till 44 miljoner kronor per år, är försvarbar. Mot kriminalisering talar också behovet av att föra dubbla processer, hos brottsutredande myndigheter och hos KKV. Förhöjd upptäcktsfrekvens kombinerat med en reparativ konkurrensskadeavgift torde dock kunna minska de totala samhällskostnaderna betydligt.

¹⁰⁰ Europakonventionens tilläggsprotokoll nr 7, artikel 4.1

¹⁰¹ Andersson, M., ”RÅ begärt klart besked om dubbelbestraffning”

6. Slutsats

Jag är som jag tidigare nämnt beredd att hålla med Wahl och Wetter med flera om att dagens sanktionssystem till viss del är otillräckligt och ineffektivt. Då upptäcktsrisken fortfarande är låg och de överträdelser som regelbundet uppdragas uppenbarligen inte påverkats tillräckligt mycket av den avhållande effekt man vill att sanktionssystemet ska åstadkomma, kan således sanktionssystemet inte sägas vara tillräckligt preventivt. Samtidigt visar erfarenhet från USA, som tidigare presenterats i uppsatsen, att fängelsestraff är den mest preventiva sanktionsformen för potentiella kartelldeltagare.

Den kritik som framförts angående dagens sanktionssystem har framför allt gällt de låga konkurrensskadeavgifterna, något som enligt min åsikt är helt berättigad. En ekonomisk sanktion kan inte betraktas som effektiv om den resulterar i att medverkan i kartellen fortfarande varit lönsam. De låga utdömda avgifterna motverkar den effektivitet som är möjlig genom eftergiftssystemet, och är därmed en bidragande faktor till den låga upptäcktsrisken som idag föreligger. Högre konkurrensskadeavgifter torde utifrån dessa resonemang öka incitamenten att avslöja karteller, och därmed komma till rätta med problemet med låg upptäcktsrisk och liten preventiv verkan av sanktionerna. Men är det så enkelt?

Föregående diskussionskapitel syftade till att framhäva att lösningen, enligt min åsikt, inte är så enkel som den här just presenterade. Utifrån tidigare resonemang anser jag att en skärpning och höjning av ekonomiska sanktioner vid överträdelser av kartellförbudet i KL förefaller ändamålsenligt och möjligt men komplicerat, då

det för med sig konsekvenser som inte är önskvärda. Min uppfattning är att det föreligger stora svårigheter, om det ens förefaller möjligt, att hitta en balans mellan sanktionsbelopp som är höga nog att verka tillräckligt avskräckande, samtidigt som de är möjliga för företagen att ekonomiskt hantera utan att leda till konkurs. Kanske är det dessutom så att dessa två sidor i många fall har ett samband; så länge företaget anser sig ha möjlighet att ekonomiskt överleva eventuell upptäckt och sanktion kommer de vara villiga att ta risken för extra intäkter.

Jag är av uppfattningen att effekten av en civil sanktion är större än en offentlig, då ett personligt ansvar för handlingar som begås blir mer påtagliga. Min åsikt är därför att behovet av ytterligare en individuell sanktion är överhängande, då näringsförbud kommer till korta eftersom det endast kan aktualiseras för personer i rättslig eller faktisk ledande ställning i företaget. Näringsförbud medför dessutom övervakningssvårigheter, då man inte med säkerhet kan veta om förbudet efterföljs eller inte, något som kan resultera i att sanktionen i princip blir verkningslös.

Osäkerheten kring konsekvenserna av ett införande av straffsanktioner för kartellsamarbeten är klart överhängande. Oavsett efterforskningar och jämförelser med framgångsländer är det svårt att förutsäga resultatet av en ny lagstiftning. Den potentiella preventiva effekten av ett fängelsestraff är dock otroligt hög och innebär en stark markering från lagstiftarens sida om hur allvarligt man ser på denna typ av samarbete.

Min åsikt är att man återigen bör utreda ett eventuellt återinförande av kriminalisering i svensk lagstiftning, då detta efter ovan diskussion framstår som den mest effektiva lösningen på en i nuläget ineffektiv kartellbekämpning. Idag saknas fortfarande någon större erfarenhet kring framgången av det brittiska kriminaliseringsförfarandet, men visar sig detta innebära ett effektivt instrument i kampen mot att förhindra karteller, kan detta med största sannolikhet utgöra ett argument för att införa en kriminalisering även inom svensk konkurrensrätt.

Jag vill dessutom poängtera betydelsen av att rättssäkerhetens krav tillgodoses för att eftergiftsprogrammet skall fungera, med eller utan en genomförd kriminalisering. Det är av yttersta vikt att företag och enskilda individer kan förutse ett beviljande av eftergift då de avslöjar en kartell. Utan garanti för ett beviljande av eftergift saknas incitament för dem att uppdaga det hemliga kartellsamarbetet.

För en framgångsrikt resultat av ett svenskt kriminaliseringsförfarande krävs enligt min mening att man använder Storbritannien som förebild, för att därigenom bibehålla och förstärka effektiviteten av eftergiftssystemet. Ett övervägande av denna sort kräver dock som tidigare nämnts större förändringar i övrig lagtext än vad om tidigare beaktats, något jag inser kommer att vara ett problem. Utredande av konsekvenser av en sådan förändring omfattas dock inte av denna uppsats och kräver en djupare studie för att klarlägga fördelar och nackdelar.

Källförteckning

Litteratur

- Andersson, H., Legnerfält, E., ”Effektivare kartellbekämpning genom ny konkurrenslag?”, *Europarättslig Tidskrift*, nr 3 2008
- Andersson, M., ”RÅ begär klart besked om dubbelbestraffning”, *Advokaten* nr 7 2010 årgång 76
- Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition* Andra upplagan, Oxford University Press, New York 2007
- Hammond, S.D., ”*Fighting cartels – Why and how? Lessons common to detecting and deterring cartel activity*” Konkurrensverket, 2001
- Harding, C., Joshua, J., *Regulating Cartels in Europe: A Study of Legal Control of Corporate Delinquency* Oxford University Press, New York 2003
- Konkurrensverket, ”Konkurrensen i Sverige under 90-talet – problem och förslag”, *Konkurrensverkets rapportserie*, 2000:1
- Konkurrensverket, Yttrande till betänkandet SOU 2004:131 ”Konkurrensbrott- en lagstiftningsmodell”, 05-05-04
- Konkurrensverkets allmänna råd om eftergift och nedsättning av konkurrensskadeavgift, KKVFS 2009:2
- Levinsohn, M., Lidgard, H.H., ”Skadestånd som sanktion mot karteller” *Konkurrensverkets A4-serie*, Konkurrensverket, 2002
- Sandgren, Claes Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, matod och argumentation, Andra upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2008
- Scherer, F.M, Ross, D, *Industrial Market Structure and Economic Performance*, Tredje upplagan, Boston 1990
- Sjöblom, D, ”En stoppad kartell är en framgång för konsumenterna”, *Newsmill*, 100832
- Wahl, N, ”Optimala sanktioner inom svensk konkurrensrätt - en forskningsrapport”, *KKV:s forskningsrapportserie 2006:3*, Stockholm 2006
- Wahl, N, *Konkurrensskada – skadeståndsansvar vid överträdelse av EG:s*

konkurrensregler och den svenska konkurrenslagen, JureCLN AB, Stockholm 2001

Wetter, C., Karlsson, J., Rislund, O., Östman, M., *Konkurrenslagen – en handbok*, Tredje upplagan, Thomson Fakta AB, Stockholm 2004

Whish, R., *Competition Law*, Femte upplagan, Oxford University Press, New York 2005

Riksdagstryck

Prop 1992/93:56 *Ny konkurrenslagstiftning*

Prop 2001/02:167 *Ändringar i konkurrenslagen för effektivare kartellbekämpning m.m.*

Prop 2003/04:80 *Moderniserad konkurrensövervakning*

Prop 2004/2005:117 *Skadestånd enligt konkurrenslagen m.m.*

Prop 2007/08:135 *Ny konkurrenslag m.m.*

SOU 1991:59 *Konkurrens för ökad välfärd*

SOU 2001:74 *Kartellbekämpning*

SOU 2004:10 *Rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen*

SOU 2004:131 *Konkurrensbrott- en lagstiftningsmodell*

SOU 2006:99 *En ny konkurrenslag*

Rättsfall

Marknadsdomstolen 2009:11 *Asfaltkartellen*

Marknadsdomstolen 2005:7 *Norsk Hydro m.fl.*